

NAUDOJIMASIS INTERNETU, INTERNETINIAIS SOCIALINIAIS TINKLAIS IR GALIMAI PATIRIAMOS GRĖSMĖS: MOKINIŲ NUOMONĖ

Gintautė Žibėnienė

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva, zibeniene@mruni.eu

Dovilė Brasienė

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva, gaudutyte@gmail.com

doi:10.13165/ST-13-3-1-04

Santrauka

Mokslinėje literatūroje ir visuomenės informavimo priemonėse aptariami interneto, internetinių socialinių tinklų naudojimo nesaugumo klausimai. Ypač nesaugūs vaikai, todėl aktualu aptarinėti naudojimosi internetu, internetiniais socialiniais tinklais ypatumus ir galimas grėsmes, tirti, kokia vaikų nuomonė apie naudojimąsi internetu, ką jie mano apie patiriamas grėsmes.

Tikslas – pristatyti mokinių nuomonę apie naudojimąsi internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir jų galimai patiriamas grėsmes.

Metodologija – mokinių nuomonės tyrimas atliktas 2012 m. gruodžio 17–21 d., taikyta mokslinės literatūros analizė ir anketinė apklausa. Anketinės apklausos duomenų analizavimas grindžiamas kiekybinės analizės (aprašomosios) ir kokybinio turinio (Content) analizės metodais. Statistiniai duomenys analizuoti kompiuterine programa Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 21.0 for Windows.

Rezultatai – tyrimu atskleistos gimnazijos mokinių naudojimosi internetu ir internetiniais socialiniais tinklais priežastys, naudojimosi ypatumai, mokinių patiriamos ir galimos patirti grėsmės.

Tyrimo ribotumas – visapusiškesniam objekto pažinimui svarbūs tolesni tyrimai apimant įvairius regionus, reikalingas platesnis teorinis ir empirinis tyrimas analizuojant prevencijos galimybes.

Praktinė reikšmė – tyrimas atskleidžia, kodėl mokiniai naudojami internetu, internetiniais socialiniais tinklais, kaip viešina savo asmeninius duomenis, ar žino, ar atpažįsta galimas grėsmes internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose. Išsamesnis problemos pažinimas sudaro sąlygas sėkmingiau organizuoti prevenciją, kad mokiniai saugiai naudotųsi internetu ir internetiniais socialiniais tinklais.

Originalumas / vertingumas – tyrimas naudingas, nes parodoma, kad nors mokiniai mano žiną, kaip saugiai naudotis internetu, dažnai nesupranta, neatpažįsta realių grėsmių pavojaus, manydami, kad grėsmės „netikros“, realybėje negalimos.

Raktažodžiai: mokiniai, vaikai, internetiniai socialiniai tinklai, internetas, internetiniuose socialiniuose tinkluose patiriamos grėsmės.

Tyrimo tipas: tyrimo pristatymas.

1. Įvadas

Lietuvoje daug vaikų naudoja internetą, sparčiai plintant internetinių socialinių tinklų portalams vis daugiau mokinių įsitraukia į socialinius tinklalapius. Vaikai ypač greitai išmoksta naudoti kompiuterines technologijas, atranda naujas jų galimybes. Tačiau kartu su naujais gebėjimais, poreikiais, atsiradusiomis bendravimo galimybėmis kyla ir naujos grėsmės. Augančios informacinių technologijų galimybės atveria naują saviraiškos erdvę, imituojančią visapusiškumą ir visuotinumą, o kartu tampa jaudinančiu klausimu, sukeliančiu daug diskusijų visuomenėje (Safe Social Networking, 2009). Žalingo turinio internete reguliavimas yra opi informacinės visuomenės plėtos problema, aptariama Europos valstybėse. Todėl svarbu kalbėti, kaip saugiai naudotis internetu, tirti, kokia vaikų nuomonė apie naudojimąsi internetu, ką jie mano apie patiriamas grėsmes, aptarti būdus, kaip atpažinti ir kaip apsaugoti vaiką nuo internete patiriamų grėsmių, kaip, pvz., elektroninės patyčios, priekabiavimai, grasinimai, viliojimai, siekiant seksualiai išnaudoti, asmeninės informacijos paviešinimas, platinimas ir nusavinimas, žalingas ir neteisėtas interneto turinys ir pan. M. Mačėnaitės et al. (2011) nuomone, sparti interneto paslaugų plėtra, augantis naudojimas jomis atskleidžia grėsmes, kurios pirmiausia paliečia vaikus, ypač aktyviai besinaudojančius interneto paslaugomis. Pastebima (M. Fraser and S. Dutta, 2010), kad socialinių tinklų svetainių patrauklumas sudaro sąlygas jungimuisi į bendruomenes. Vaikai, kuriems labai svarbus bendravimas su bendraamžiais, šiose svetainėse tenkindami bendravimo poreikius kolekcionuoja draugus, kaip teigia L. Buffardi (2008), turėdami narcizistinių ketinimų: polinkį parodyti, išreikšti save. Dalyvaujant internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose, mokiniai labai dažnai susiduria su daugybe grėsmių ir pavojų, kai pažeidžiamos jų teisės.

2. Mokinių naudojimosi internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir juose patiriamų grėsmių iširtumas mokslinėje literatūroje

Vaikų saugus dalyvavimas internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose, naudojimasis internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir juose patiriamos grėsmės aptarinėjamos Lietuvos ir užsienio šalių autorių darbuose. Vaikų privatumo apsaugą internete, kokią informaciją reikėtų pateikti tėvams, mokytojams ir paslaugų teikėjams, analizavo M. Marčėnaitė et al. (2011), paauglių elgseną internetinėje erdvėje – J. Ruškus et al. (2009), *socialinės kultūros veiksnius, darančius įtaką paauglių laisvalaikiui internetinėse svetainėse*, – L. Straubergaitė ir S. Petrauskas (2007). Vaikų dalyvavimą internetiniuose socialiniuose tinkluose analizavo T. O'Neill and D. Zinga (2008), M. Frasser and S. Dutta (2010) ir kt., o socialinių tinklalapių grėsmes bei elektronines patyčias – D. Lindsay et al. (2011), jaunesnio amžiaus paauglių patirtį patyčių elektroninėje erdvėje aspektu analizavo R. Gedutienė et al. (2012). S. Vandoninck et al. (2011) aptarė paauglių dalyvavimą internetiniuose socialiniuose tinkluose ir jų susidūrimą su internetinėmis rizikomis ir grėsmėmis. J. Ruškus et al. (2010) nagrinėjo interneto grėsmių suvokimą, kaip patys vaikai suvokia interneto grėsmes ir kokias vaikų reakcijas sukelia grėsmės internete, o D. Bereikienė ir Ž. Vascova (2011) gilinasi į interneto keliamas grėsmes, vaiko teisę į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą, D. Boyd (2007) – jaunimo asmeninės informacijos viešinimo, asmens privatumo atskleidimo internetinėje erdvėje ypatumus, pabrėžė jaunimo švietimo šia tema svarbą ir aktualumą. R. Pilkauskaitė-Valickienė et al. (2009) tyrinėjo, kaip elektroninės patyčios paplitusios tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių mokinių, S. Žukaitytė ir R. Pilkauskaitė-Valickienė (2011) aiškino, ar skiriasi suvoktas saviveiksmingumas tarp patyrusių ir nepatyrusių elektroninių patyčių paauglių. J. Ruškus ir I. Sujeta (2011) tyrinėjo, kaip mokiniai vaikinai suvokia internetinę pornografiją, kaip jie atpažįsta internetines pornografijos grėsmes, kokias jie patys, kaip potencialūs internetinės pornografijos vartotojai, projektuoja prevencines priemones pornografijos grėsmėms išvengti. N. Ballantyne et al. (2010) išsiaiškino tėvų, globėjų, vaiko priežiūros specialistų, politikų, žiniasklaidos ir kitų asmenų vaidmens svarbą šviečiant ir informuojant vaikus apie socialiniuose tinklalapiuose tykančias grėsmes ir pavojus. R. Gofin and M. Avitzour (2012), D. Law et al. (2012) analizavo tradicines patyčias realiame gyvenime ir internete, taip pat aptartas patyčių realiame gyvenime ir „Facebook’o“ ryšys (Kwan, Grace Chi En and Skoric, Marko, 2013).

Daug dėmesio skiriama patyčių problemoms mokykloje analizuoti. M. Carrera, R. DePalma, M. Lameiras (2011) analizavo patyčių mokykloje sampratą, aspektus ir aktualijas, o C. Good, K. McIntosh, C. Gietz (2011) patyčių prevencijos integravimą į mokyklas, K. Johnson (2012) – patyčių prevencijos klausimus, T. Kennedy, A. Russon, M. Kevorkian (2012) tyrė mokytojų ir mokyimo administracijos požiūrį į patyčias mokyklose, o M. Langevin and N. Prasad (2012) gilinasi į patyčių ir prevencijos problematiką.

3. Tyrimo metodologija

Tyrimas buvo organizuojamas Vakarų Lietuvos rajono gimnazijose gavus administracijos ir dalyvaujančių mokinių sutikimą. Tyrime dalyvavo 170 I (pirmokai) ir II (antrojai) klasės gimnazistų, tyrimo imtis patogioji. Tyrimas atliktas 2012 m. gruodžio 17–21 d. Mokiniai klasės valandėlės metu buvo supažindinti su tyrimo tikslu, anketos turiniu, pabrėžtas tyrimo anonimiškumas, dalyvavimo tyrime laisvanoriškumas, išdalintos anketos su uždariais ir atvirais klausimais. Remiantis V. Žydžiūnaite (2006) vienas iš neetiškų tyrimo aspektų yra vertimas dalyvauti tyrime, todėl tyrime dalyvavo tik tie mokiniai, kurie savanoriškai sutiko jame dalyvauti. Apklausoje dalyvavo 88 (52 proc.) gimnazijos pirmokai ir 82 (48 proc.) antrokai. Iš jų 112 merginų (66 proc.) ir 58 vaikinai (34 proc.). Tyrimo duomenys analizuoti kompiuterine programa Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 21.0 for Windows.

4. Mokinių naudojimasis internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir galimai patiriamos grėsmės

4.1. Mokinių svarbiausios veiklos internete

Lietuvoje mokiniai naudojami internetu, internetiniais socialiniais tinklais – internetine ryšių platforma, leidžiančia žmonėms susisiekti ir kurti tų pačių pažiūrų vartotojų tinklus. Socialinių tinklų paslaugoms būdingi požymiai: siekiant sukurti vartotojo profilį (aprašą), prašoma pateikti asmeninių duomenų; suteikiamos priemonės, leidžiančios vartotojams skelbti savo medžiagą (nuotraukas, dienoraščius ir kt.); suteikiama galimybė susisiekti ir užmegzti kontaktus su kitais vartotojais pagal jų profilyje pateiktą informaciją. Socialinių tinklų pavyzdžiai: „Facebook“, One.lt, Draugas.lt, „Twitter“ ir kt. (Mačėnaitė et al., 2011). Tyrimo metu pirmiausia buvo siekiama išsiaiškinti, kokias veiklas internete tiriamieji renkasi savo laisvalaikiu. Išanalizavus gautus rezultatus paaiškėjo, kad svarbiausios mokinių internete veiklos yra informacinių pažintinių tinklalapių naršymas (44,6 proc. tiriamiesiems ši veikla yra labai svarbi, o 47,3 proc. ji yra svarbi) bei vaizdo ir kitos medžiagos mainai, peržiūra ir klausymasis (36,6 proc. tiriamiesiems ši veikla yra labai svarbi, o net 57,1 proc. ši veikla yra svarbi). Taip pat mokiniams svarbi veikla yra dalyvavimas internetiniuose socialiniuose tinkluose (25 proc. tiriamųjų ši veikla labai svarbi, o 48,2 proc. ši veikla yra svarbi). Mokiniai naudojami informacijos ir pažintiniais tinklalapiais, vaizdo ir kitos medžiagos mainais, tai padeda mokytis, susirasti reikiamos informacijos ir ja pasidalinti su savo draugais ir pažįstamais. Internetu atsiverianti dalyvavimo internetiniuose socialiniuose tinkluose galimybė mokiniams padeda tenkinti bendravimo poreikį ir būti socializacijos subjektu. Prekyba pasitelkiant internetą (63,5 proc. tiriamiesiems ši veikla nelabai svarbi arba nesvarbi) ir pornografijos (88,3 proc. tiriamiesiems ši veikla nelabai svarbi arba nesvarbi) puslapių peržiūros ne itin svarbios respondentų internetinės veiklos.

4.2. Mokinių naudojimas internetiniais socialiniais tinklais ir informacijos sklaidimas

Siekiant išsiaiškinti socialinių tinklų svarbą mokinių gyvenime, buvo klausiama apie šių tinklų naudojimą, profilio sukūrimą ir naudojimą. Daugelis, 95,3 proc., tyrime dalyvavusių mokinių turi savo profilį internetiniuose socialiniuose tinkluose, tik nedidelė dalis tyrime dalyvavusių gimnazistų, daugiau vaikinai (3,5 proc.) nei merginos (1,2 proc.), neturi susikūrę profilio socialiniame tinkle ($\chi^2 = 6,242$ df = 2, $p < 0,02$). Kaip teigia J. Ruškus et al. (2010), internetiniai socialiniai tinklai – sparčiai populiarėjantis interneto vartojimo aspektas, internetiniuose socialiniuose tinkluose greitai tampama grupės nariu, susirandama realių arba virtualių draugų, keičiamasi ne tik informacija, bet ir nuotraukomis, įspūdžiais, dienotvarke, įvykiais ir t. t. Paplitęs posakis „Jei tavęs nėra „Facebook‘e“, vadinasi, tavęs nėra visai“ taip pat sudaro sąlygas mokiniams manyti, kad internetiniai socialiniai tinklai yra neatsiejama kasdieninės veiklos dalis, kurioje vaikai dalyvauja, leidžia savo laisvalaikį ir be kurio jau neįsivaizduoja savo gyvenimo, todėl kai kurie mokiniai įklimpsta į nereikšmingos informacijos, betikslio bendravimo liūną. Tyrimu atskleista, kad sukūrę savo profilį socialiniuose tinkluose mokiniai dažniausiai laiko jį uždara, jį gali peržiūrėti tik draugai – taip teigė 53,7 proc. tyrime dalyvavusių mokinių (iš jų 39,1 proc. merginų ir 14,6 proc. vaikinų), o 36,6 proc. mokinių (iš jų 24,4 proc. merginų ir 12,2 proc. vaikinų) iš dalies uždara, kai jį gali peržiūrėti tik draugų draugai arba asmenys, kuriuos jie yra prijungę tinkle. Tiek gimnazijų pirmokės, tiek antrokės merginos linkusios savo profilį laikyti uždaresnį ir taip save apsaugoti nuo nepažįstamų ir nepageidaujamų žmonių peržiūrų. Vaikinai (iš jų 2,5 proc. pirmokų ir 3,7 proc. antrokių) dažniau nei merginos (iš jų 2,5 proc. pirmokių ir 1,2 proc. antrokių) ($\chi^2 = 7,614$, df = 2, $p < 0,05$) linkę savo profilio nustatymą padaryti viešą, jį gali peržiūrėti kiekvienas. Vaikinai, kitaip nei merginos, linkę savo profilį laikyti prieinamą ir matomą nepažįstamiems ir nepageidaujamiems žmonėms. Galima būtų manyti, kad mokiniams, ypač merginoms, svarbu, jog internetiniuose socialiniuose tinkluose dedama informacija būtų matoma tik jų draugams, pažįstamiems ar asmenims, esantiems jų kontaktuose. Tačiau tiriamųjų paklausus apie žmones, esančius jų kontaktuose, tik 52,4 proc. gimnazistų: merginų (iš jų 18,3 pirmokių ir 15,8 proc. antrokių) ir vaikinų (iš jų 8,5 proc. pirmokų ir 9,8 proc. antrokių) teigė, jog savo kontaktais dalinasi tik su savo pažįstamais arba draugais, o kiti, tiek vaikinai, tiek merginos, į kontaktus priima nepažįstamus žmones, draugų draugus. Vadinasi, kas antras mokinytis priimdamas į draugus nepažįstamus žmones internetiniuose socialiniuose tinkluose lengvai atskleidžia savo asmeninę informaciją ir ja dalinasi su nepažįstamais asmenimis nepagalvodami, kokie pavojai ir rizikos jų tyko.

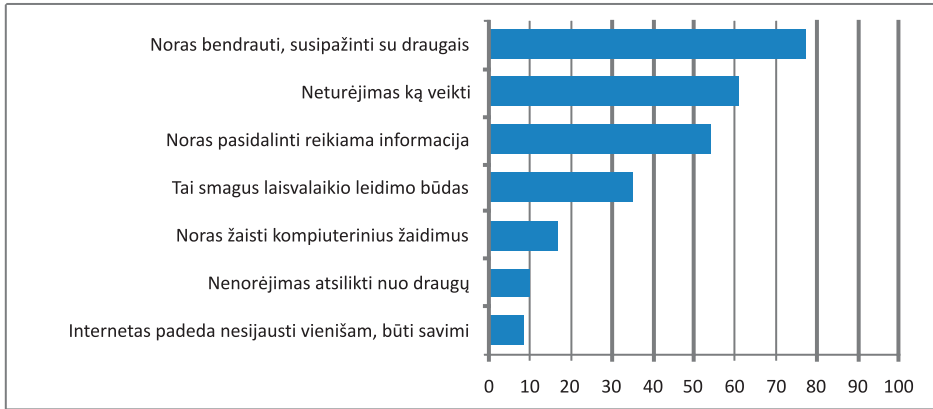
Mokinių buvo klausiama ir apie asmeninės informacijos dėjimą internetiniuose socialiniuose tinkluose. Tyrimo rezultatai parodė, jog pateikdami asmeninę informaciją socialiniame tinkle gimnazistai dažniausiai nurodo savo pavardę (94,5 proc.), įsikelia nuotrauką, kurioje matyti veidas (87,2 proc.), bei nurodo mokyklą (84,1 proc.), kurioje mokosi, ir savo tikrąjį amžių (72,2 proc.). Tiek vaikinai, tiek merginos savo profilyje deda panašią savo asmeninę informaciją, tačiau vaikinai linkę atskleisti savo profilyje

daugiau informacijos nei merginos. Vaikiniai (53,7 proc.), kitaip nei merginos (30 proc.) ($\chi^2 = 8,655$, $df = 1$, $p < 0,03$), savo profilyje nurodo ir savo pomėgius, laisvalaikio veiklą. Vaikiniai (11,1 proc.) savo profilyje nurodo ir savo telefono numerį bei kartais ir savo namų adresą (5,6 proc.), pateikia ir kitą savo asmeninę informaciją: 3,73 proc. pateikia šeimos ir giminytės ryšius, 1,87 proc. pateikia informaciją apie lankomus būrelius. Nors įvairiuose pranešimuose, siekiant apsaugoti vaikus internete, kaip teigia M. Mačėnaitė et al. (2011), ir rekomenduojama, kad internete reikėtų skelbti kuo mažiau savo asmeninės informacijos, tačiau vaikai ypač dažnai elgiasi priešingai, tai įrodo ir šio tyrimo metu gauti rezultatai. Jungdamiesi prie internetinių socialinių tinklų mokiniai atskleidžia nemažai savo asmeninės informacijos – tai tikras vardas ir pavardė, gimimo data, el. pašto adresas bei telefono numeris, dedamos asmeninės nuotraukos, vaizdo įrašai iš savo kasdieninio gyvenimo. Nepažįstamam žmogui prieinamos nuotraukos arba atskleisti asmeniniai duomenys gali būti lengvai išplatinti internete. Publikuoti internete nuotraukas, padarytas telefonu, su kamera ar skaitmeniniu fotoaparatu, lengva ir greitai, todėl publikavus nuotrauką internete labai sunku ją apsaugoti nuo platinimo, keitimo ar naudojimo kituose kontekstuose. Nuotraukų kopijos ir kita asmeninė informacija gali lengvai patekti į kelias vietas ir gali būti labai sunku jas iš ten visiškai panaikinti. Nors prieigą prie asmeninės informacijos mokiniai ir bando riboti, tačiau tolesni mokinių nesaugūs veiksmai (priėmimas į draugus nepažįstamus asmenis, draugų draugus) sudaro prielaidas patirti grėsmes. Dažnai neatsargiai elgdamiesi mokiniai apie save papasakoja daug asmeninės informacijos net ir visai nepažįstamiems asmenims, o tai tampa naudinga priekabiautojams, seksualiniams išnaudotojams bei besityčiojantiems. Asmeninės informacijos, kurią naudojant galima nustatyti vaiko tapatybę, ir kontaktinių duomenų (vardo, pavardės, adreso ir telefono numerio) atskleisti nereikėtų.

4.3. Gimnazijos mokinių veiklos internetiniuose socialiniuose tinkluose priežastys, gebėjimai

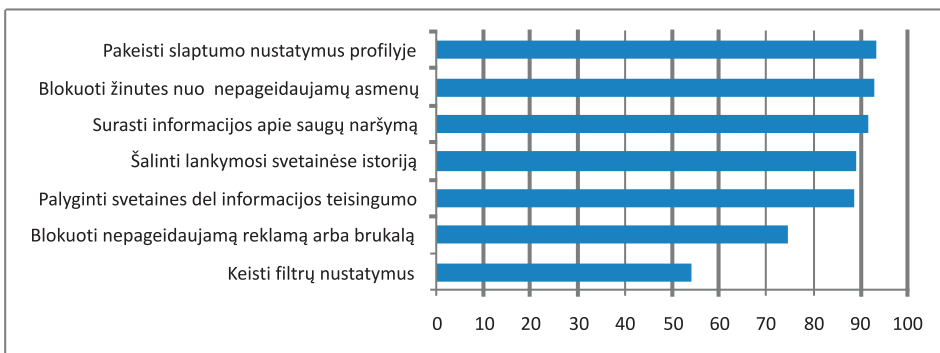
Aiškinantis mokinių lankymosi internetiniuose socialiniuose tinkluose priežastis papaiškėjo, kad 77,1 proc. respondentų (iš jų 56,5 proc. merginų ir 20,6 proc. vaikinių) pagrindinė lankymosi priežastis yra noras bendrauti, susipažinti su draugais (1 pav.). Tai patvirtina kitų tyrimų išvadas, L. Straubergaitės ir S. Petrausko (2007) nuomone, socialiniai tinklai sudaro galimybę pabendrauti su draugais ne tik iš realios aplinkos, bet ir iš virtualios erdvės, taip praplečiant savo pažinčių ratą. Mokslinėje literatūroje pastebima, kad internetinėje erdvėje lengviau negu realybėje susikurti save, išsigalvoti savo tapatybę, pasakotis apie save kartais ir nebūtus dalykus ir taip sulaukti draugų pripažinimo (Frasser and Dutta, 2010). Tyrimo metu išryškėjo kitas svarbus aspektas – mokinių laisvalaikio problema, nes 43 proc. merginų ir 17,7 proc. vaikinių lankosi internetiniuose socialiniuose tinkluose dėl neturėjimo ką veikti. Tyrimo metu atskleistos nesvarbios mokinių lankymosi internetiniuose socialiniuose tinkluose priežastys – tai nenorėjimas atsilikti nuo draugų bei sudaryta galimybė nesijausti vienišam. Tačiau respondentams internetiniai socialiniai tinklai nepadedą būti savimi, nugalėti vienišumo jausmo. Remiantis moksline literatūra, tapatybes paaugliai socialiniuose tinkluose išsigalvoja arba

susikuria. Internetinėje erdvėje lengviau negu realybėje susikurti save, išsigalvoti savo tapatybę, pasakotis apie save kartais ir nebūtus dalykus ir taip sulaukti draugų pripažinimo (Frasser and Dutta, 2010).

1 pav. Mokinių lankymosi internetiniuose socialiniuose tinkluose priežastys (proc.)

Tiriant mokinių nuomonę apie jų turimas žinias, gebėjimus saugiai veikti internete, net 80,6 proc. gimnazistų (iš jų 50,6 proc. merginų ir 30 proc. vaikinių) mano turintys pakankamai žinių. Šie duomenys susiję su kitais šio tyrimo metu nustatytais duomenimis, kad vaikinai dažniau nei merginos linkę savo profilio nustatymą padaryti viešą, kurį gali peržiūrėti kiekvienas, įdeda daugiau asmeninių duomenų apie save. 93,5 proc. apklausoje dalyvavusių mokinių moka pakeisti slaptumo nustatymus socialinio tinklo profilyje, 92,9 proc. geba blokuoti žinutes nuo asmenų, iš kurių nenori jų gauti, 91,8 proc. geba surasti informaciją apie saugų naudojimąsi internetu, 89,4 proc. – šalinti lankymosi svetainėse istoriją, o 74,7 proc. blokuoti nepageidaujamą reklamą arba brukalą. Sunkiausiai mokiniams sekasi keisti filtrų nustatymus, tačiau 54,1 proc. mokinių žino, kaip tai padaryti, vadinasi, gali pergudrauti tėvus, kurie, įsideddami turinio filtravimo ir valdymo priemones kompiuteryje, siekia apsaugoti savo vaikus nuo žalingo turinio ir riboti jų laiką, praleidžiamą prie kompiuterio (žr. 2 pav.).

2 pav. Mokinių nuomonė apie turimus saugaus darbo internete gebėjimus (proc.)

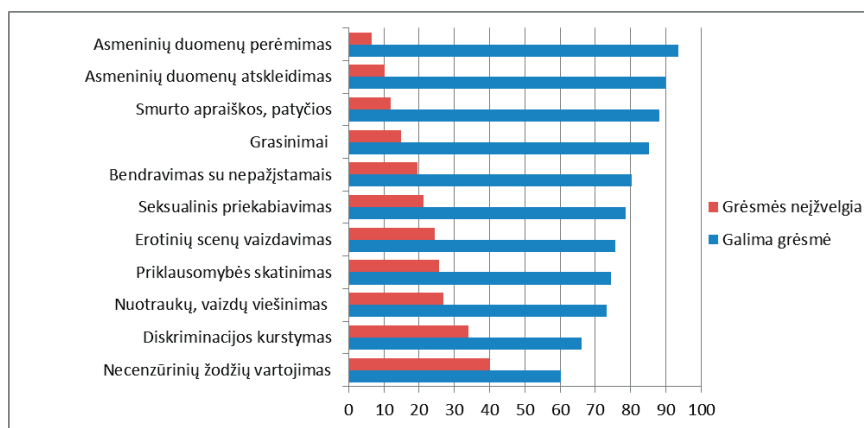
Tyrimu atskleista, kad mokiniai mano turį pakankamai žinių ir gebėjimų, kad galėtų save apsaugoti internete, tačiau vien žinojimo nepakanka, kad būtų apsaugoti nuo galimų grėsmių, pavojų internete ir internetiniuose socialiniuose tinkluose.

4.4. Internete ir internetiniuose socialiniuose tinkluose galimos grėsmės

Norint išsiaiškinti apie socialiniuose tinklalapiuose vyraujančias grėsmes respondentų buvo klausama, kas jų bendraamžiams galėtų kelti nerimą internetiniuose socialiniuose tinkluose.

Tyrimo metu atskleista, kad 44,15 proc. merginų ir 12,95 proc. vaikinių teigia, jog internetiniuose socialiniuose tinkluose yra dalykų, kurie priverčia jų amžiaus jaunimą jaustis nemaloniai, o 16,47 proc. merginų ir 13,53 proc. vaikinių nežino ir tik 5,28 proc. merginų, 7,62 proc. vaikinių mano, jog nėra dalykų, kurie galėtų juos ar jų draugus internete versti nerimauti. Merginos dažniau nei vaikinai mano, kad yra dalykų, kurie priverčia jaustis nemaloniai, išgyventi neigiamas emocijas ($\chi^2 = 14,485$, $df = 2$, $p < 0,01$).

Tyrimu atskleista, kad pagrindinės grėsmės, kurias išvelgia mokiniai, yra asmeninių duomenų perėmimas, taip mano 93,5 proc., iš jų 60,8 proc. merginų ir 32,7 proc. vaikinių, kiek mažiau – 89,9 proc. gimnazistų, iš jų 59,14 proc. merginų ir 30,76 proc. vaikinių, mano, jog internete galima susidurti su asmeninių duomenų atskleidimu, kai gali paplsti tokie asmeniniai duomenys kaip vardas, pavardė, namų adresas, telefono numeris, gimimo data ir pan., kartais netgi visai to nenorint, taip pat 88,1 proc. mokinių (iš jų 61,31 proc. merginų ir 26,79 proc. vaikinių) mano, jog internete gausu smurto apraiškų, paplitusios elektroninės patyčios (3 pav.). Kai kurie autoriai (Kwan and Grace Chi En; Skoric and Marko, 2013), atkreipia dėmesį, kad į socialinius internetinius tinklus, pvz., „Facebook“⁴, mokiniai perkelia ir tęsia patyčias, prasidėjusias realiame gyvenime.

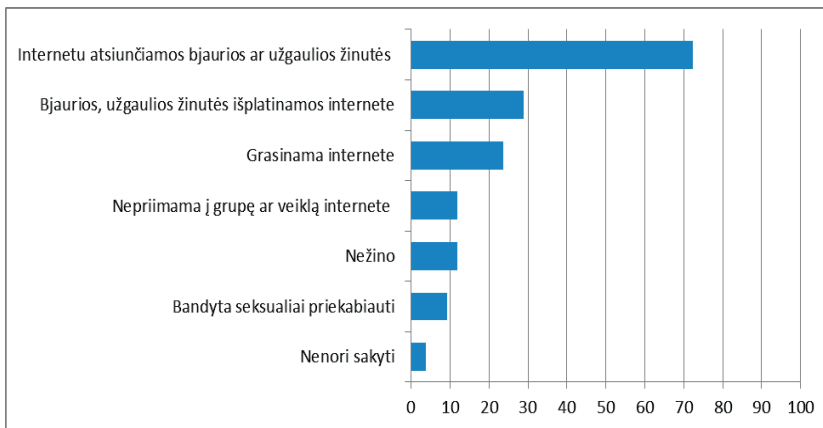

3 pav. Mokinių nuomonė apie potencialias grėsmes internete ir internetiniuose socialiniuose tinkluose (proc.)

85,1 proc. gimnazistų, iš jų 58,32 proc. merginų ir 26,78 proc. vaikinių, sutinka, kad internete viena iš potencialių interneto grėsmių yra grasinimai. Bendravimo su ne-

pažįstamais žmonėmis grėsmę įžvelgia 80,4 proc. gimnazistų, iš jų 54,79 proc. merginų ir 25,61 proc. vaikinių, o kad internete galima seksualiai priekabauti, mano 78,7 proc. mokinių, ypač merginos (55,03 proc.) ($\chi^2 = 4,990$, $df = 1$, $p < 0,05$). Erotinius vaizdo įrašus 75,6 proc. respondentų įvardija kaip potencialią internetinę grėsmę, ypač merginos (54,17 proc.) ($\chi^2 = 8,785$, $df = 1$, $p < 0,05$). Kad internetas skatina priklausomybę, mano 74,4 proc., o asmeninių nuotraukų ir vaizdo įrašų viešinimo grėsmę įžvelgia 73,2 proc. mokinių. 66,6 proc. mokinių mano, jog internetiniuose socialiniuose tinkluose galimas diskriminacijos kurstymas dėl tautybės, odos spalvos, tikėjimo, papročių, tradicijų ir t. t. Necenzūrinių žodžių vartojimas – mažiausiai svarbi grėsmė tiriamųjų požiūriu, taip mano 60,1 proc. gimnazistų, o necenzūrinių žodžių vartojimo grėsmę mažiausiai įžvelgia vaikinai (18,46 proc.) ($\chi^2 = 6,801$, $df = 1$, $p < 0,01$). Remiantis gautais rezultatais būtų galima manyti, kad paaugliai įžvelgia įvairias potencialias interneto grėsmes, tačiau duomenys apie jų asmeninės informacijos viešinimą kelia rimtų abejonių dėl galimų grėsmių įsisąmoninimo.

Mokinių buvo klausama apie jų pačių arba jų draugų susidūrimą su grėsmėmis internetiniuose socialiniuose tinkluose. 45,2 proc. mokinių, iš jų 33,31 proc. merginų ir 11,89 proc. vaikinių, teigė, jog buvo susidūrę, kai buvo pažeidžiamos jų teisės. Dažniausiai mokiniai internetu gauna bjaurias ir užgaulias žinutes – 72,4 proc. (žr. 4 pav.). Vadinasi, iš vaiko yra tyčiojama, jis yra užgauliojamas, o taip pažeidžiama viena iš pagrindinių vaiko teisių – būti apsaugotam nuo bet kokio smurto ar išnaudojimo.

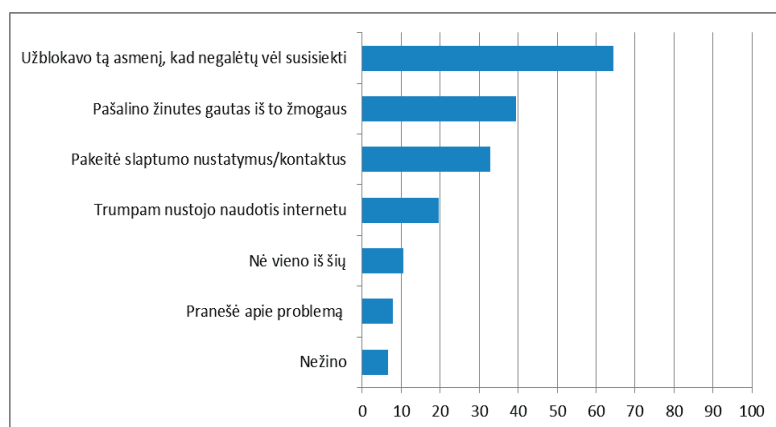
4 pav. Mokinių susidūrimas su grėsmėmis internetiniuose socialiniuose tinkluose (proc.)

Kita grėsmė, su kuria susiduria 28,9 proc. tiriamųjų, – tai užgaulių žinučių (įskaitant paveikslukus, vaizdo medžiagą) išplatinimas internete, kad kiti galėtų jas pamatyti. Atskleidžiant asmeninę informaciją, pažeidžiama viena pagrindinių vaiko teisių – teisė į asmeninį gyvenimą ir privatumą. 23,7 proc. mokinių sulaukia grasinimų internete, 11,8 proc. yra patyrę, kai jų nepriima į vienokią grupę ar veiklą arba iš jos pašalina. Kiek rečiau, bet bandoma priekabauti seksualiai. Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, kad mokinių smalsumo siekis, noras viską išbandyti praktiškai sukuria naują terpę fiziškai ar psichiškai nukentėti. R. Gofin and M. Avitzour (2012) pastebi, kad su

internetinėmis grėsmėmis dažniau susiduria mokiniai, turintys nepakankamus socialinius gebėjimus, kuriems sunku susirasti draugų, nuobodu. Vaikai dažnai susiduria su interneto grėsmėmis ir pavojais, kai pažeidžiamos jų teisės. Galima manyti, kad, tik realiai susidūrę su grėsmėmis, mokiniai galės įsitikinti grėsmių realumu, tai paskatins ateityje į rizikingas interneto sukuriamas naudas žiūrėti atsargiai, nes didžioji dauguma mokinių įvardina įvairias grėsmes, galimas patirti internete, tačiau nepakankamai saugo savo asmeninius duomenis.

Įžeidžiančias žinutes pripažįsta rašę 25,1 proc. vaikinių (iš jų 7,07 proc. pirmokų ir 18,07 proc. antrojų) ir 8,3 proc. merginų (iš jų 4,13 proc. pirmokių ir 4,13 proc. antrokių) ($\chi^2 = 18,741$, $df = 2$, $p < 0,05$). R. Gedutienė et al. (2012) atskleidė, kad paaugliai berniukai dažniau nei mergaitės grasino pokalbių svetainėse, taip pat pastebė, kad paaugliai, kurie tyčiojasi iš kitų realiame gyvenime, tai inicijuoja ir internete. Įžeidžiančių žinučių teigia nerašę 5,9 proc. vaikinių ir 20,60 proc. merginų. Elektroninės patyčios – tai XXI amžiaus reiškinys, susijęs su naujausių informacinių technologijų naudojimu, ir vis labiau plintantis fenomenas, tai viena iš tarp paauglių paplitusių patyčių formų, vyksta tarp bendraamžių, vaikams tyčiojantis vieniems iš kitų.

Dėl patirtų grėsmių internetiniuose socialiniuose tinkluose tik 2,6 proc. mokinių kreipėsi dėl pagalbos, kiti pagalbos neprašė, nes, pasak jų, tai buvo ne toks reikšmingas įvykis ar reali grėsmė, bandė spręsti patys. Susidūrę su internetinėmis grėsmėmis respondentai ėmėsi šių veiksmų: 64,5 proc. bandė blokuoti tą asmenį, kad tas asmuo negalėtų vėl susisiekti, 39,5 proc. pašalino žinutes, gautas iš to žmogaus, 32,9 proc. pakeitė slaptumo nustatymus ar kontaktinius duomenis, 19,7 proc. trumpam nustojo naudotis internetu (5 pav.). Tik 7,9 proc. mokinių pranešė apie problemą paspausdami pagalbos ir panešimo apie netinkamą elgesį mygtuką, susisiektė su interneto pagalbos centru arba pranešė apie problemą interneto tiekėjui. Tyrimu atskleista, kad susidūrę su grėsmėmis mokiniai labiau linkę nemalonią situaciją išgyventi patys, nei kreiptis į ką nors pagalbos.

5 pav. Mokinių veiksmai po susidūrimo su grėsmėmis internetiniuose socialiniuose tinkluose (proc.)

Mokinių buvo klausama, į kokius asmenis jie kreiptųsi pagalbos, jei jų teisės internete būtų pažeistos. Paaikškėjo, kad 60 proc. mokinių pagalbos kreiptųsi į tėvus, 42,4

proc. – į draugus, o 18,8 proc. geriau nesikreiptų pagalbos išvis, nei kreiptųsi į socialinį pedagogą, psichologą, mokytojus ar klasės auklėtojus. 25,9 proc. mokinių kreiptųsi pagalbos į „Karštąją liniją“, kuri atsakinga už neteisėtos ir žalingos informacijos platinimo internete stabdymą. Vadinasi, tiriamieji pagalbos linkę kreiptis į asmenis, esančius iš artimos jų socialinės aplinkos – pirmiausia į tėvus ir draugus, kurie šio amžiaus tarpsnio vaikams daro didelę įtaką. Gauti rezultatai siejasi su D. Gedutienės et al. (2012) atlikto tyrimo rezultatais, kai tik 4,6 proc. patyčias patyrusių mokinių kreiptųsi pagalbos į mokyklos darbuotojus (socialinį pedagogą, psichologą, mokytojus). Viena iš priežasčių, kodėl, remiantis atlikto tyrimo rezultatais, beveik kas penktas mokinys nesikreiptų į mokyklos bendruomenę, galėtų būti nepakankamas mokinių ir mokytojų bendravimas, bendradarbiavimas, pasitikėjimo stoka ir manymas, jog tai ne tie asmenys, kurie padėtų išspręsti susidariusias problemas.

5. Išvados

Mokinių nuomonės tyrimu atkleista, kad svarbiausios mokinių veiklos internete yra informacinių pažintinių tinklalapių naršymas, vaizdo ir kitos medžiagos mainai, peržiūra, klausymasis ir dalyvavimas internetiniuose socialiniuose tinkluose.

Internetiniai socialiniai tinklai ypač populiarūs tarp mokinių, daugelis tyrime dalyvavusių (95,3 proc.) turi savo profilį internetiniuose socialiniuose tinkluose. Mokiniai dažniausiai lankosi internetiniuose socialiniuose tinkluose norėdami bendrauti, susipažinti su draugais (77,1 proc. respondentų), tačiau kas antras (60,7 proc.) – iš neturėjimo ką veikti, o tai leidžia manyti apie mokinių laisvalaikio problemas.

Didžioji dauguma mokinių mano turį pakankamai žinių ir gebėjimų, kad galėtų save apsaugoti internete, tačiau tik manymas neapsaugo nuo galimų grėsmių ir pavojų internete. Nors daugiau nei pusė mokinių, sukūrusių savo profilį socialiniuose tinkluose, dažniausiai laiko jį uždara, kurį gali peržiūrėti tik draugai, o kas trečias iš dalies uždara, tačiau kas antras mokinys priima į draugus nepažįstamus asmenis, draugų draugus, taip pat internetiniuose socialiniuose tinkluose lengvai atskleidžia savo asmeninę informaciją, nes nurodo savo pavardę (94,5 proc.), įsikelia nuotrauką, kurioje matyti veidas (87,2 proc.), nurodo mokyklą, kurioje mokosi (84,1 proc.), ir savo tikrąjį amžių (72,2 proc.). Nors mokiniai mano prieigą prie asmeninės informacijos ribojantys, tačiau nesaugūs jų veiksmai sudaro prielaidas patirti grėsmes – daugiau nei du trečdaliai (72,4 proc.) mokinių gavo bjaurias ir užgaulias žinutes, kas ketvirtas (28,9 proc.) susidūrė su patirtimi, kai buvo išplatintos internete užgaulios žinutės, duomenys.

Vaikinai dažniau nei merginos linkę savo profilio nustatymą padaryti viešą, linkę atskleisti savo profilyje daug daugiau informacijos nei merginos, nurodo savo pomėgius, laisvalaikio veiklą, telefono numerį, namų adresą, šeimos ir giminystės ryšius, taip pat vaikinai dažniau nei merginos rašo įžeidžiančio turinio komentarus, kas ketvirtas (25,1 proc.) prisipažino tai daręs.

Dauguma mokinių įvardina internete, internetiniuose socialiniuose tinkluose tykančius įvairius pavojus ir grėsmes, daugiau nei pusė mano, kad internetiniuose socialiniuose tinkluose yra dalykų, kurie priverčia jų amžiaus jaunimą jaustis nemaloniai, di-

džioji dauguma mokinių mano, kad galima susidurti su asmeninių duomenų perėmimu ir atskleidimu, galima seksualiai priekabauti, egzistuoja asmeninių nuotraukų ir vaizdo įrašų viešinimo grėsmė, galimas diskriminacijos kurstymas dėl tautybės, odos spalvos, tikėjimo, papročių, tradicijų ir t. t. Tačiau dėl lengvai atskleidžiamų asmeninių duomenų daroma prielaida, kad mokiniai dažnai nesupranta realaus grėsmių pavojaus, manydami, kad grėsmės „netikros“, į realybę jos persikelti negali.

Tyrimu atskleista, kad susidūrę su grėsmėmis mokiniai labiau linkę nemalonią situaciją išgyventi patys, nei kreiptis į ką nors pagalbos. Nustatyta, kad mokiniai, jei jų teisės internete būtų pažeistos, dažniausiai (60 proc.) kreiptųsi pagalbos į tėvus arba į draugus (42,4 proc.). Tačiau beveik penktadalis (18,8 proc.) geriau nesikreiptų pagalbos išvis, nei kreiptųsi į socialinį pedagogą, psichologą, mokytojus ar klasės auklėtojus.

6. Rekomendacijos

Svarbu mokyklose sistemingai organizuoti įvairius prevencinius renginius, skirtus aptarti internete ir internetiniuose socialiniuose tinkluose patiriamas grėsmes, kurių lektorai galėtų būti ne tik kompetentingi asmenys, bet ir pasitikėjimą mokiniams keliantys, turintys patirties asmenys (pvz., vyresniųjų klasių mokiniai, mokyklą baigę asmenys (studentai)).

Mokytojai ir mokiniai turėtų siekti nuoširdaus abipusio bendravimo, bendradarbiavimo, pagarbos vienas kitam ir pasitikėjimo, kad, mokiniams patyrus sunkumus, profesionalus pedagoginis darbuotojas taptų kompetentingu pagalbos teikėju.

Literatūra

- Ballantyne, N. et al. *Corporate Parenting in the Network Society. Journal of Technology in Human Services*. 2010, 28: 95–107.
- Bereikienė, D.; Vašcova, Ž. Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*. 2011, 5: 43–55.
- Buffardi, L.; Campbell, W. Narcissism and Social Networking Web Sites. *Personality and Social Psychology Bulletin, Pers Soc Psychol Bull*. 2008, 34: 1303–1314.
- Boyd, D. *Why Youth (Heart) Social Network Sites: The Role of Networked Publics in Teenage Social Life*. Berkman Center Research Publication. 2007, 16: 119–142.
- Carrera, M.; DePalma, R.; Lameiras, M. Toward a More Comprehensive Understanding of Bullying in School Settings. *Educational Psychology Review*. 2011, 23 (4): 479–499.
- Fraser, M. and Dutta, S. 2010. *Mano virtualusis aš*. Vilnius: Eugrimas.
- Gedutienė, R. et al. Patyčios elektroninėje erdvėje: jaunesniojo amžiaus paauglių patirtis. *Tiltai*. 2012, 58(1): 133–148.
- Good, C.; McIntosh, K.; Gietz, C. 2011. Integrating Bullying Prevention Into Schoolwide. Positive Behavior Support. *Teaching Exceptional Children*, 44 (1): 48–56.
- Gofin, R.; Avitzour, M. 2012. Traditional versus internet bullying in junior high school students. *Maternal Child Health Journal*. 16(8): 1625–1635.
- Johnson, K. 2012. *Bullying Prevention*. American School & University. 85(1): 34–37.

- Kennedy, T.; Russom, A.; Kevorkian, M. Teacher And Administrator Perceptions Of Bullying in Schools. *International Journal Of Education Policy & Leadership*. 2012, 7(1-5): 1–12.
- Kwan, Grace Chi En and Skoric, Marko M. 2013. Facebook bullying: An extension of battles in school. *Computers in Human Behavior*, 2013, 29 (1): 16–25.
- Langevin, M. and Prasad, N. A Stuttering Education and Bullying Awareness and Prevention Resource: A Feasibility Study. *Language, Speech, And Hearing Services in Schools*. 2012, 43(3): 344–358.
- Law, D. et al. The changing face of bullying: An empirical comparison between traditional and internet bullying and victimization. *Computers in Human Behavior*, 28 (1): 226–232.
- Lindsay, D. et al. 2011. Understanding legal risks facing children and young people using social network sites. *Telecommunications Journal of Australia*. 2012, 61 (1): 9.1–9.18.
- Mačėnaitė, M. et al. *Vaiko privatumo apsauga internete*. Vilnius: Lietuvos vartotojų institutas, 2011.
- Oneill, T. and Zinga, D. *Children's Rights: Multidisciplinary Approaches to Participation and Protection*. London. *Social Networking: guidelines for these working with young people, Youth Wrk Ireland*, 2009.
- Pilkauskaitė-Valizkienė, R.; Raižienė, S.; Žukauskienė, R. 2009. Elektroninių patyčių paplitimas tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių mokinių. *Socialinis darbas*. 8 (2): 111–121.
- Ruškus, J. et al. 2010. Interneto vartojimo grėsmių suvokimas ir patirtis: moksleivių viktimizacijos prielaidos. *Socialinis darbas*. 9 (2): 70–78.
- Ruškus, J. et al. *Paauglių elgsena elektroninėje erdvėje. Tyrimo ataskaita*. 2009.
- Ruškus, J.; Sujeta, I. Moksleivių vaikinių sąmoningumo ugdymas reflektuojant internetinę pornografiją. *Acta Pedagogica Vilnensia*. 2011, 26: 82–95.
- Straubergaitė, L.; Petrauskas, S. *Socialinės kultūros veiksniai, darantys įtaką paauglių laisvalaikiui internetinėse svetainėse: pilotinis tyrimas. Jaunųjų mokslininkų darbai*. 2007, 3 (14): 8–90.
- Vandoninck, S. et al. Social networking sites and contact risks among Flemish youth. *Childhood*. 2011, 19 (1): 69–85.
- Žukaitytė, S.; Pilkauskaitė-Valickienė, R. *Ar patyrę ir nepatyrę elektronines patyčias Lietuvos paaugliai skiriasi pagal suvokiamą saviveiksmingumą. Tarptautinės mokslinės konferencijos „Saugi vaikystė globaliame pasaulyje“ medžiaga*, 2011.
- Žydžiūnaitė, V. *Taikomųjų tyrimų metodologijos charakteristikos: mokomoji knyga*. Vilnius, 2006.

USING THE INTERNET, ONLINE SOCIAL NETWORKS AND POTENTIALLY INCURRED RISK: STUDENT OPINIONS

Gintautė Žibėnienė

Mykolas Romeris University, Lithuania, zibeniene@mruni.eu

Dovilė Brasienė

Mykolas Romeris University, Lithuania, gaudutyte@gmail.com

Summary. Regulation of harmful content on the Internet is a soaring problem in the expansion of the information society, and it is being discussed in different European countries.

Therefore, it is important to discuss the issue of being safe online: to do research on what children think about when using the Internet, threats experienced while online, to discuss ways of recognising and protecting children from online threats (such as cyber bullying, bullying, abuse, temptations with purpose of sexual harassment, leaking of personal information, spreading, harmful and illegal Internet content, etc.). The research objective of this paper is to present the opinion of gymnasium students on using the Internet, online social networks and likely experienced threats. The methodology—opinion research of the gymnasium students, which was carried out 17–21 December 2012; an analysis of professional target publications and a questionnaire survey were also applied. Analysis of the research findings was based on the analysis methods of quantity analysis (descriptive) and analysis of quality content. Statistical findings were analysed applying the software “Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 21.0 for Windows.”

According to the research of student opinion, it was revealed that the most common student online activities are browsing of chat websites, exchange of videos and other material, viewing, listening and participating in social networks, whereas erotica and viewing of pornography are the rarest activities and are unimportant for students.

Online social networks are especially popular among students, as most interviewed students (95.3%) have their own profile in social networks. Students mostly visit social networks to communicate, to make friends (77.1% of respondents), however, every second student (60.7%) visits them just to spend time, which can be assumed about the problems of students' leisure time.

The vast majority of students think that they have sufficient knowledge and skills to protect themselves on the Internet, however, thinking does not protect from possible online threats and dangers. More than half of students keep their online profiles restricted, they can be only viewed by friends, and every third student keeps the profile partly restricted; however, every second student invites as friends strangers, friends of friends and easily share and spread personal information in the social networks: they reveal their surname (94.5%), upload photos where their face is visible (87.2%), indicate the name of the school that they attend (84.1%) and their real age (72.2%). Although students think that they limit access to their personal information, their insecure actions lead to them experiencing threats.

Boys more often than girls tend to set their profile as public and tend to reveal more information in their profile, as compared to girls. They point out their hobbies, free-time activities, mobile phone number, home address, family relationships; the result of this is that boys are more likely to receive abusive messages than girls.

Most students can name various threats and dangers that can be found online, in social networks; more than half of respondents claim that in social networks there are some topics that make youngsters uncomfortable. The vast majority of students think that sexual harassment is possible in social networks, the threat of publicity of personal photos and videos exists as well, there is likely to be incitement due to nationality, race, religion, customs and traditions etc. Because of easily published personal data it can be assumed that students do not understand the real danger of threats, as they think that these threats are “unreal” and cannot exist in the real world.

It has been defined that students, if their rights were violated, would ask for help from their parents (60%) or friends (42.4%). However, almost one fifth of students (18.8%) would rather not ask for any help instead of asking a social educator, psychologist, teachers or class tutors.

According to the research carried out it is recommended: to organize at the gymnasium constantly various prevention events to discuss facing threats on the Internet and in social networks, where lecturers could be not only from competitive professionals, but also trustworthy experienced people (ex. students or graduates).

Teachers and students should aim for generous and mutual cooperation, association, respect and rely on each other so that a student facing some struggles could find a professional educator to help him/her.

Keywords: *students, children, online social networks, the Internet, experienced threats in social networks.*